

УДК 371.38

ДІЛОВІ ІГРИ ЯК СТИМУЛЮЮЧИЙ ФАКТОР САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Людмила Онучак

*Академія державної податкової служби України,
вул. Садова 86, Ірпінь, Україна*

Проаналізовано результати пошуку продуктивних форм самостійної роботи студентів економічних спеціальностей. Розглянуто можливості впровадження і використання ділових ігор та застосування набутих знань на практиці у позааудиторній діяльності. Обґрунтовано концептуальні підходи до розв'язання цієї задачі.

Ключові слова: ділова гра, самостійна робота, позааудиторна робота, порівняльний аналіз, професійна діяльність.

Оскільки головним завданням вищої школи є підготовка озброєного системою знань зі спеціальності висококваліфікованого спеціаліста, у педагогів виникає необхідність застосовувати й реалізувати гнучкі педагогічні технології, поєднуючи всі можливі форми діяльності. Як вказує А.О. Вербицький, “послідовна трансформація однієї форми діяльності навчання в іншу все більше наближається до форм організації професійної діяльності, але не втрачає своїх педагогічних властивостей і можливостей” [2, с.208]. Орієнтація студента на майбутню професійну діяльність передбачає оволодіння ним знаннями, вміннями і навичками, які необхідні майбутньому економісту.

Для підсилення оптимізації навчального процесу в позааудиторний час, окрім визначення тематики, що задовольняє пізнавальні інтереси студентів, необхідно систематизувати текстовий матеріал, враховуючи його доступність для контингенту студентів.

Тому нам здалося доцільним на другому курсі творчого етапу діяльності для позааудиторної роботи запропонувати студентам через 2 місяці після початку першого семестру провести ділову гру, яка є, як свідчить аналіз досягнень сучасної педагогічної та психологічної науки, а також передовий досвід викладачів закладів вищої освіти, однією з інноваційних педагогічних технологій, за допомогою якої студентів можна залучати до творчої самостійної діяльності.

Питання розроблення, впровадження й використання ділових ігор висвітлені у працях А.О. Вербицького, О.С. Дубинчук, Д.Б. Ельконіна,

О.М. Леонтєва, В.І. Рибальського, В.А. Ткаченко, Е.М. Ханіної [2, 3, 9, 5, 6, 7, 8] та багатьох інших вітчизняних і зарубіжних вчених. Ми підтримуємо їхню думку про те, що на сучасному етапі саме ділові ігри є одним з найліпших засобів набуття професійних знань, умінь та навичок.

Відаючи належне напрацюванням, здійсненим у цій області, слід зауважити, що вони ґрунтуються на принципах загальноосвітньої діяльності й неповністю враховують специфіку вивчення іноземних мов в економічному вищому навчальному закладі.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі стану цієї проблеми в аспекті педагогічної теорії, теоретичному обґрунтуванні, розробленні та експериментальній перевірці ефективності використання ділової гри, що проходить у формі “Листування” під час вивчення іноземної мови в позааудиторний час.

Ми взяли за основу самостійного позааудиторного читання психолого-педагогічну концепцію проведення ділової гри А.О. Вербицького, оскільки він розглядає ділову гру як “складову педагогіки” і, водночас, як “складову імітаційного моделювання” [2, с.208-217]. Але в нашому випадку ми могли використати лише загальну структуру та принципи ділової гри, оскільки самостійна позааудиторна робота студентів носить суто індивідуальний характер, відсутній безпосередній контроль викладача й очевидний партнер у спілкуванні.

Під час підготовки і проведення ділової гри аналіз індивідуально-психологічних особливостей студентів має охоплювати: мотиваційну сферу, рівень сформованості комунікативної компетенції, типологічні та соціально-психологічні якості тих, хто навчається.

Так, на думку О.С. Дубинчук, якщо мотивація, що пов’язана з майбутньою професійною діяльністю, підтримується й посилюється на кожному етапі, то факти і явища відтворюються свідомістю за допомогою уявлень, які є продуктом творчого професійного мислення [3, с. 67].

Організація процесу читання, як ділової гри, дає можливість завдяки відповідній ситуації довести інформацію тексту до студента і використати її в немовній діяльності шляхом написання листів, відповідей на листи, написання резюме та анотацій до присланих з-за кордону листів, визначення актуальності інформації, яка викладена в тексті тощо.

Усі ці тексти для позааудиторного читання об’єднує єдиний сюжет ділової гри, яка імітує справжнє листування британських та українських студентів. Вибір такої форми спілкування зумовлений тим, що листування з уявним закордонним партнером дає можливість залучити студентів до акту комунікації, який нагадує безпосереднє спілкування і формує в учасників практичне професійне мислення. Завдяки ситуативно спрямованим вправам у студентів виникає бажання постійно самостійно працювати, поповнювати й

удосконалювати свої знання зі спеціальності, розширювати кругозір. Таким чином, викладач, використовуючи особистісно-діяльнісний підхід, має змогу навчити студентів читати іншомовні тексти та літературу зі спеціальності з метою одержання необхідної інформації, забезпечити високу мотивацію навчальної діяльності, поглибити мовні й мовленнєві знання студентів-економістів.

Провівши опитування викладачів іноземної мови, ми визначили, що ділові ігри під час позааудиторної роботи застосовують лише 7% викладачів, іноді включають у роботу – 12%, і зовсім не використовують – 81%. На нашу думку, головними причинами такого стану є: нерозробленість системи ділових ігор з іноземної мови в позааудиторний час, недостатній рівень методики організації та проведення ділових ігор з урахуванням міжпредметних зв'язків для набуття професійних знань, формування умінь і розвитку навичок студентів економічних спеціальностей.

Розглядаючи ділову гру як ефективний засіб вивчення іноземної мови та засіб реалізації діяльнісного підходу до навчання, ми підтримуємо думку вчених щодо переваги ігрових форм роботи. Нашим завданням є створення належних дидактичних умов для розвитку творчих фахових здібностей студентів у процесі ділової гри.

У психологічній концепції ігрової діяльності О.М. Леонтєва [5, с.511] та Д. Б. Ельконіна [9] гра є діяльність, предмет і мотив якої лежать у самому процесі її існування. Ділова гра забезпечує діяльнісний характер засвоєння знань, формування умінь та розвиток навичок іншомовного спілкування.

Для проведення ділової гри у формі листування виникає потреба об'єднати весь текстовий матеріал у чітко організовану систему. Адже, як стверджує Ю.К. Бабанський, “оптимально організована діяльність ... дає максимально важливі результати при раціональному витрачанні часу і зусиль педагогів і студентів” [1, с. 30]. Тому, врахувавши результати анкетування студентів другого року навчання ми продовжували використовувати таку послідовність вивчення текстів у позааудиторний час:

- загальнонаукові тексти;
- тексти, що містять нову інформацію з оригінальних науково-популярних джерел;
- тексти, які безпосередньо пов'язані з майбутньою професійною діяльністю.

Така послідовність, на нашу думку, посилюватиме мотиваційну сферу навчальної діяльності студентів і забезпечить підвищення їхньої творчої активності.

Завдання ділової гри з точки зору дидактики полягає в розвитку умінь читання. Можливість прочитати новий текст і зрозуміти його зміст переконує студента в практичній корисності набутих знань, умінь і навичок, дає змогу

ставитися до читання як до реальної мовленнєвої діяльності. Аналізуючи тексти для читання, ми прийшли до висновку, що їх, відповідно до критерію комунікативності та досліджень С. С. Коломієць [4, с.88], можна умовно поділити на кілька видів:

- тексти, в яких домінує інформативність (статті про наукові новинки в сфері економіки, інтерв'ю, загальні відомості про проблеми менеджменту та загальноекономічної діяльності);
- тексти з домінантою регулювання (бесіда між уявними комунікантами про проблеми фахової діяльності);
- тексти, в яких переважає оцінка (рецензія, порівняльна характеристика, статті про діяльність фірм тощо).

На другому році вивчення іноземної мови, студентам, враховуючи їхні побажання, пропонуємо такі ситуації:

- в Академію надійшов лист від англійських студентів, а з ним статті (про життя молоді, економіку Англії тощо). Студентам необхідно визначити теми цих статей і написати листи-відповіді зі своїми статтями, яким потрібно дати заголовок або написати резюме і відправити своїм друзям за кордон;
- надійшов лист і вибірки зі статті. Необхідно визначити, наскільки вони актуальні сьогодні або зробити переклад резюме для викладача з метою ознайомлення;
- студенти отримали лист і анотації статей. Потрібно вибрати ту, яку зміг би використати друг, що навчається в іншому закладі вищої освіти на економічному факультеті, для написання дипломної роботи, або написати, що нового Ви дізналися із запропонованого тексту;
- студентам надійшов лист від їхніх ровесників з Англії (Америки), а з ним вибірки зі статей, в яких наведено приклади шляхів фінансування підприємств у Британії. Англійські друзі просять написати, яким чином відбувається процес фінансування підприємств в Україні.

Імітація процесу реального спілкування за допомогою листів може добре впливати на протікання процесів розуміння, а також на перенесення існуючих умінь з рідної мови на іноземну.

Активне введення в позааудиторну роботу студентів другого курсу завдань ділової гри, завдяки яким студенти мають можливість опосередковано спілкуватися з іноземними друзями чи партнерами за допомогою листів, з нашої точки зору, передбачає і забезпечує умови, за яких студентам вдається вирішувати завдання, що у традиційних умовах вирішити важче. Імітація реального спілкування в умовах рольової взаємодії стимулює творче професійне мислення студентів.

У кінці навчального року ми провели підсумковий експеримент у контрольних і експериментальних групах з метою перевірки рівня засвоєння

знань. В експериментальних групах для виконання пропонувалися ті ж завдання, що і в контрольних, але вони об'єднувалися сюжетом ділової гри. Критеріями оцінки виконання завдань були правильність і повнота розуміння матеріалу.

Результати експерименту були оцінені за чотирибальною шкалою й зведені в таблицю.

Результати перевірки рівня засвоєння знань в експериментальних і контрольних групах другого курсу під час проведення ділової гри

Групи	Кількість студентів	Отримали оцінки			
		“5”	“4”	“3”	“2”
Контрольні	114	18%	27%	31%	24%
Експериментальні	115	40%	46%	10%	4%

Отже, у студентів експериментальних груп кінцевий результат якості знань значно вищий порівняно з контрольними: оцінки “відмінно” отримали на 22% студентів більше, “добре” – на 19%, “задовільно” – на 21% менше, “незадовільно” – на 20%.

Отже, на кінець другого року навчання *високого рівня* засвоєння матеріалу в експериментальних групах досягли 40% студентів, *середнього* – 46%, *низький рівень* мали 14% другокурсників.

Дані експерименту свідчать про те, що проведення ділової гри під час позааудиторної діяльності студентів є доцільним і цілком виправданим фактором ефективного вивчення іноземних мов на економічних факультетах вищих навчальних закладів, оскільки після початку проведення ділової гри успішність виконання завдань змінилася таким чином: оцінок “відмінно” стало на 8% більше, “добре” – на 3%, задовільно – на 6% менше, “незадовільно” – на 5% менше.

Відбираючи матеріал для ділової гри, ми враховували специфіку економічного факультету, приділяли значну увагу спеціальній профільній лексиці, найбільш уживаним граматичним конструкціям, що відповідають стилю наукової літератури. Ділова гра є специфічним засобом, що активізує діяльність студентів, направляє її у русло творчості, пошуку, професійного мислення та сприяє формуванню особистості майбутнього спеціаліста у сфері економіки. За допомогою ділової гри “Листування” підвищується комунікативність та мотивація читання за рахунок спеціального текстового матеріалу, який відповідає їхнім читацьким та фаховим інтересам. Завдання ділової гри у формі листування в педагогічному аспекті полягає в розвитку умінь іншомовного читання, а в ігровому – у спілкуванні студентів з іноземними друзями завдяки текстам фахового спрямування.

Ділова гра забезпечує досягнення цілей профільної диференціації, що сприяє підвищенню рівня знань, умінь і навичок з іноземної мови та зі

спеціальності. Вона є етапом творчого застосування набутих знань на практиці.

Одним з головних завдань вищої школи є навчити студентів самостійно здобувати знання та використовувати їх на практиці, а це означає – вести їх шляхом оволодіння культурою розумової праці, вчити їх умінню самостійно працювати з літературою, формувати розумові дії, що ведуть до здобуття нових знань у сфері майбутньої професійної діяльності.

Враховуючи досвід вивчення самостійної позааудиторної роботи студентів за допомогою ділової гри, можна зробити висновок, що для підвищення її ефективності необхідно використовувати доступний для розуміння професійно спрямований текстовий матеріал з оригінальних джерел, який орієнтував би студентів на розуміння його як важливої комунікативної одиниці, пов'язаної єдиною сюжетною лінією. Тексти фахової спрямованості стали сприятливим навчальним матеріалом для проведення ділової гри у формі листування з ровесниками з-за кордону.

Як відомо, в процесі навчання у вищій школі у студентів формується потреба в навчальному читанні, в т. ч. й іноземною мовою. Але, на думку психологів та педагогів, для того, щоб ця потреба забезпечила виникнення у студентів чітко спрямованої активності, її необхідно розвивати в ситуації, яка містить перспективу задоволення цієї потреби [9, с.130]. Єдність потреби і ситуації створюють умови для готовності студента самостійно працювати в позааудиторний час з метою задоволення своєї потреби з урахуванням конкретної ситуації. Ділова гра орієнтує студентів на майбутню професійну діяльність, формує необхідне уявлення про обсяг знань, умінь і навичок, які знадобляться під час практичної роботи, виявляє інтелектуальні та професійні здібності особистості. Ділова гра, призначена для роботи у позааудиторний час, це – діалектична єдність текстового матеріалу, що сприятиме поглибленню знань з курсу “Іноземна мова” загалом. Вона активізує суб'єктивну сферу особистості майбутнього фахівця, є етапом творчого застосування набутих знань на практиці, розкриває значні можливості для розширення комунікативних намірів і настроїв студентів відповідно до мети спілкування. Об'єднана сюжетом ділової гри самостійна позааудиторна робота з оригінальними джерелами максимально наближує читання до справжнього мовленнєвого спілкування, не забирає в студентів багато часу й органічно вписується в загальний навчальний процес.

На основі виконаного аналізу можна зробити висновок про те, що використання в позааудиторній діяльності такої індивідуальної форми роботи як ділова гра, створює належні умови для самореалізації студента як особистості, що дає змогу йому самому визначати додаткові навчальні цілі, спонукає його до подальшої систематичної роботи в позааудиторний час.

З урахуванням багатогранності цієї проблеми виникає необхідність продовжувати її вивчення в майбутньому. Перспективними напрямками подальшого дослідження цієї тематики можуть стати: використання ділових ігор під час самостійної роботи зі спеціальними комп'ютерними програмами; порівняльний аналіз застосування ділової гри та інших форм самостійної позааудиторної роботи студентів у вищих навчальних закладах економічного профілю.

-
1. *Бабанский Ю.К.* Передовой опыт и педагогическая наука // Сов. педагогика. 1977. № 11.
 2. *Вербицкий А.А.* Деловая учебная игра // Основы педагог. и психол. высш. шк. – М., 1986.
 3. *Дубинчук О.С.* Структурування змісту профільованих курсів // Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти: Науково-метод. зб. К, 1994.
 4. *Коломиец С.С.* Обучение специалистов профессионально ориентированному обучению с зарубежными партнерами: Дис.... канд. пед. наук. К., 1994.
 5. *Леонтьев А.Н.* Некоторые вопросы психологии обучения речи на иностранном языке // Вопр. психолінгв. и преподав. русского языка как иностранного. 1971. № 10.
 6. *Рыбальский В.И.* Обучение в сотрудничестве. М., 1981.
 7. *Ткаченко В.А.* Ділові ігри в професійно-технічному навчанні (на прикладі вивчення математики): Автореф. дис... канд. пед. наук. К., 1997.
 8. *Ханина Е.М.* Методика проведения внеаудиторного чтения с использованием деловой игры: Дис... канд. пед. наук. К., 1990.
 9. *Эльконин Д.Б.* Избранные психологические труды / Под ред. В.В. Давыдова. М., 1989.

**BUSINESS GAMES AS A STIMULA OF STUDENTS' SELF-
INDEPENDENT WORK IN OUT-OF-CLASS ACTIVITY****Ludmyla Onuchak***Academy of State Tax Service of Ukraine
Sadova Str., 86, Irpin', Ukraine*

The paper analyses the pedagogical researches in the context of investigating effective forms of independent work for training students of economic specialities. It considers the possibilities of organising business games as a means of students' creative practical applying their knowledge in out-of-class activity. It also highlights conceptual approaches to solving this problem.

Key words: business game, independent work, out-of-class work, comparative analysis, professional work.

Стаття надійшла до редколегії 13.02.2003
Прийнята до друку 18.06.2003